

teiden pohdintaan. Kuten Eerola ja Pirskanen epilogissaan toteavat, se pitää sisällään myös kannanoton jatkotutkimuksen tarpeesta: ”Tunteet kiinnittävät meitä toisiimme, ylläpitävät suhteitamme ja erottavat meitä toisistamme. Tämä ei kuitenkaan tapahdu irrallaan ympäröivästä yhteiskunnasta vaan pikemminkin päinvastoin. Tämän takia tutkimuksen tehtävänä on tehdä perhesuhteiden tunteita

ja niiden sosiaalisia, kulttuurisia ja henkilökohtaisia kietoutumisia yhteiskunnallisesti näkyväksi ja ymmärrettäväksi nyt ja jatkossa.”

Teoksessa käydyille keskusteluille soisikin jatkoa. Voisi kuvitella, että kattavan sisältönsä ansiosta ne tavoittavat laajan joukon aihepiiristä kiinnostuneita. Samalla teoksen lukijaystävällisyys puoltaa sen soveltumista paitsi tutkijoille myös esimerkik-

si korkeakoulujen oppikirjaksi. Metodisista kysymyksistä kiinnostunut lukija saa kaipaamaansa informaatiota tietolaatikoista, joissa kuvataan lukujen perustana olevien tutkimusten toteuttamista. Lukijaa kuin lukijaa ilahduttaa luultavasti myös taiteilija Taija Goldblattin laatima lämminhenkinen kuvitus, joka elävöittää tekstiä läpi teoksen.

Sisällissota ja suomalaisen yhteiskunnan kehitys

JARKKO ESKOLA

Historian professori emeritus Seppo Hentilän kirja *Pitkät Varjot – Muistamisen historia ja politiikka* on hänen oman näkemyksensä mukaan ”minun ikioma Suomen 1900-luvun poliittinen historiani, jonka näkökulmana on vuoden 1918 muistamisen politiikka”. Se on tutkimus vuoden 1918 sisällissodan vaikutuksista seuraavien vuosikymmenten suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen.

Kirjassa kuvataan, miten voitannut osapuoli, valkoinen Suomi, rakensi kuvan vapaussodasta, ja tämän kuvan pohjalta hallitsi vahvasti jakautunutta kansakuntaa muun muassa lähes vaientaen hävinneen osapuolen mahdollisuudet osallistua ja purkaa omia sisäisiä tunteitaan ja julkisesti surra ja käsitellä me-

netyksiään. Seppo Hentilän pitkät varjot ulottuvat Suomen koko 100-vuotiseen historiaan, ja kirja päättyy siihen, miten Suomi 100 -juhlaan huhtikuun 25. päivänä 2017 saapui kuokkavieras, joka paljasti varjojen ulottuvan myös nykyhetkeen.

Hentilä aloittaa kirjansa vuoden 1918 tapahtumilla. Hän arvioi sisällissodan lähes 80 000 punaisen vangin kohtaloita ja heitä koskeneita ”oikeudenkäyntejä” seuraamuksineen, vankileirien olosuhteita ja sitä epäselvää jälkivaihetta, johon liittyi myös kostomurhia, joiden valkoiset tekijät valtionhoitaja Svinhufvud vapautti syyllisyydestä syksyn 1918 asetuksellaan. Hentilä osoittaa, miten voittajien hyljälleen rakentama kuva vapaussodasta syventää kansakunnan

---

Seppo Hentilä
Pitkät varjot
Muistamisen historia ja
politiikka
Siltala, 2018

kahtiajakoa 1920- ja 1930-luvuilla. Hän kytkee maamme kehityksen kansainväliseen poliittiseen historiaan ja osoittaa, miten kansallisuusideologian pohjalta Euroopan kansat siirtyvät kohti diktatuuria, fasismia, kansallissosialismia ja miten vaarallisen lähellä sen toteutumista oltiin myös Lapuan liikkeen hallitsemassa Suomessa.

Pelko vasemmiston uudesta noususta ja kommunistien paluusta myötävaikutti ja vahvisti ryssävihaa. Sisällissodan hävinneet punaiset leimattiin ”pu-

naryssiksi” siis melkein ryssiksi. Suojeluskuntien tehtävänä oli antaa maailmansotien välisenä aikana jokaisesta kutsuntoihin osallistuvasta arvio asevellisuuskelpoisuudesta. Tämän perusteella lähes 25 prosenttia kaikista kutsuntoihin kuuluvista vapautettiin asepalveluksesta. Aseta tai sotilaskoulutusta ei voitu antaa ”punaryssien” jälkeläisille tai vasemmistolaisille. Neuvostoliittoon siirtyneitten sisällissodan punapäälliköiden ote kotimaan kommunisteista ja Neuvostoliiton vahvasti ajaman kansainvälisen vallankumouksen aate edesauttavat tätä kehitystä.

Hentilä osoittaa myös, miten oikeusvaltio nöyryyi talonpoikaikapinan edessä, miten kaksinaismoraalisia olivat laittomuuden aiheuttaneiden tuomiot, miten ”Lapuan lakia” toteutettiin siten, että laillisuus sai väistyä ja ”isänmaallinen kapina” oli parempi kuin ”isänmaaton hallitus”. Hentilä toteaaakin, että ”on täysin kiistatonta, että mustan diktatuurin uhka oli Suomessa maailmansotien välisenä aikana reaalisesti monin verroin vakavampi kuin punaisen.” Kiintoisana yksityiskohtana Hentilä palauttaa mieleen Väinö Tannerin vankilassa kirjoittamissaan muistelmissa kertoman tapauksen, miten sotilasvaltaan siirtymistä ajanut oikeistosiiven rahoittaja kauppaneuvos Rafael Haarla kävi hänen luonaan joulukuussa 1929 Elannon päämajassa kysymässä, suostuisiko Tanner tulevan sotilasdiktatuurin johtoon. SDP:n johtohahmon sitominen vallankaappaukseen olisi taannut rauhallisemman sisäpoliittisen vallan anastuksen. Näinhän tapahtui useissa Euroopan valtioissa, muun muassa Baltian kaikissa ensimmäisen maailmansodan jälkeen itsenäistyneissä maissa.

1920-lukua ja osittain vielä seuraavaakin vuosikymmentä kuvaavat lähes jokaiseen kuntaan pystytetyt vapaussodan muistomerkit. Hentilän mukaan niitä pystytettiin jopa kuntiin, missä ei mitään taisteluja käyty eikä siten sen uhreja ollut haudattavissa. Työväestöltä estettiin hautaumuistomerkkien pystyttäminen ja osin myös kirkkomaahan hautaaminen. Kirkko samastui vahvasti valkoiseen Suomeen, ja se oli osaltaan hankaloittamassa sovun rakentamista sisällissodan jälkeisinä vuosikymmeninä.

Toisaalta kamppailu demokratiasta ja sen toteuttamisesta eteni myös näillä vuosikymmenillä. Sosialidemokraattinen ote työväestöstä vahvistui. 1920-luvulla nähtiin jopa Tannerin lyhytaikainen vähemmistöhallitus, ja se, että vt. presidenttinä toimiva pääministeri Tanner vastaanotti suojeluskuntien ohimarssin kenraalikunnan kanssa toukokuun 16. päivän voitonparaatisa Senaatintorilla vuonna 1926.

Toukokuun 16. päivän voitonjuhla, Mannerheimin voitonparaati vuonna 1918, jota juhlittiin vuosittain kaikkialla maassa, ohitti talvisotaan saakka itsenäisyyspäivän ja oli siten selkeä valkoisen Suomen tunnusmerkki.

Valkoisen tasavallan kriittiset vuodet liittyvät 1920-luvun loppuun ja 1930-luvun alkuun. Silloin lapuanliike oli voimissaan. Se sulki työväentaloja, muilutti yli 260 vasemmistolaista, joista kolme sai kyydityksen yhteydessä surmansa. Kohteeksi joutuivat myös vasemmistolaiset kansanedustajat, jotka riistettiin peruslakivaliokunnan kokouksesta ja vietiin Lapualle. Kallion hallitus pelastui vain suostumalla säättämään kiireellisenä ns. kommunistilait. Uhka vallankaappauk-

seen kulminoitui Mäntsälän kapinaan, jonka kuitenkin presidentti Svinhufvud onnistui torjumaan. Kyyditykset lopuivat presidentti K.J. Ståhlbergin ja hänen puolisonsa kyyditykseen Helsingistä Joensuuhun. Tämän kyydityksen taustalta paljastui suojeluskuntien korkeinta johtoa. Lapuanliikkeen kyydityksiä puolusteltiin aikanaan sillä, että ne myötävaikuttivat kommunismin maanpetoksellisen toiminnan rajoittamiseen. Toisaalta lapuanliikkeen laittomia menetelmiä vähäteltiin. Tähän vähättelyyn Hentilä katsoo myös nykyisen puolustusministerin, akateemisen historioitsijan Jussi Niinistön syyllistyneen vuonna 2003 ilmestyneessä lapuanliikettä koskevassa kirjassaan. Pitkä on siis lapuanliikkeen varjo edelleen.

Hentilän mukaan valkoisen Suomen varjo alkoi hiljalleen himmetä 1930-luvun loppua lähestyttäessä. Talvisota oli taitekohta, ja yksimielisyys itsenäisyyttä puolustettaessa yllätti oikeistonkin. Talvisodan ”ihme” avasi myös keskusteluyhteydet ammattiyhdistysliikkeen ja työnantajien välillä.

Hävitty jatkosota ja sitä seurannut välirauhansopimus lakauttivat valkoisen Suomen ja sen synnyttämät ja sitä ylläpitäneet keskeisimmät järjestöt, niiden mukana muun muassa suojeluskunnat, Lotta Svärd, Rintamamiesliitto ja IKL. Kommunistien paluu poliittiselle kartalle ja heidän saamansa tuki Valvontakomissiolta johtivat myös vastareaktioon ja punaisen Valpon johtamiin puhdistustoimenpiteisiin. Hentilä toteaa, että välirauhansopimus ja valkoista Suomea ylläpitävien järjestöjen kielttäminen osaltaan vahvistivat demokratiaa. Hän toteaa myös,

että on ehkä nurinkurista, että Neuvostoliiton kaltaisen kommunistisen diktatuurin voitto jatkosodassa vahvisti suomalaista demokratiaa, ja antidemokraattisten järjestöjen lakkauttaminen oli pitkässä juoksussa myös voitto länsi- ja pohjoismaisen demokratian kannalta.

Viimeiset ”taistelut” valkoisen Suomen vallasta liittyvät sitä koskevaan historian kirjoittamiseen ja siten kansakunnan historia käsitykseen. Väinö Linn oli jo omalla romaanisarjallaan *Täällä Pohjantähden alla* (1959–1962) ravistellut historian tutkijoiden kuvaa vuodesta 1918 ja aiheuttanut laajan väittelyn romaaninsa historiallisesta totuudesta. Hentilä toteaa Jaako Paavolaisen vuonna 1969 julkaistun kaksiosaisen teoksen *Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918* vapauttaneen historian tutkimuksen ja puhkaiseen sen vitivalkean vapaussotatulkinnan, joka oli dominoinut historiakäsityksiä pitkälle 1960-luvulle. Viimeisen naulan tähän

historiatulkintaan iski Heikki Ylikangas teoksellaan *Tie Tampereelle* (1993). Ylikankaan teos ja sitä seurannut keskustelu johtivat valtioneuvoston kanslian asettamaan tutkimushankkeeseen Suomen sotaturmat 1914–1922, jossa pyrittiin selvittämään kaikkien näiden vuosien aikana menehtyneiden kohtalot.

Seppo Hentilä on *Pitkät varjot* -teoksellaan omalta osaltaan hahmottanut Suomen historiaa lähtökohtanaan vuosi 1918. Tutkimuksen painopisteenä on tuon sisällissodan synnyttämä kahtiajako ja voittajien vahvistama näkemys, että sisällissota oli vapaussota ja sen varjolla syntyi kansakunnan muistia ja historiakäsitystä hallinnut valkoinen Suomi. Teos kuvaa tuon valkoisen Suomen merkitystä kansakunnan poliittiseen historian kulkuun ja sen merkityksen hiljaista hiipumista sadan vuoden aikana. Vapaussodasta on siirrytty sisällissotaan, jota käytetään neutraalimpana ilmaisuna vuoden 1918 tapahtumille.

Kuokkavieras, joka saapui Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlaan 26.4.1918, oli koku 100-vuotisjuhlaraahan esitetystä teloituskuvasta, joka nyt on Seppo Hentilän teoksen kansilehdessä. Kuvan julkistaminen aiheutti tuon kolme tuntia kestäneen tsunamin sosiaalisessa mediassa. Valtiovarainministeri Petteri Orpo oli hyväksynyt muistorahan ilmeisesti siihen riittämättömästi perehtyen. Kuvan aiheuttaman polemiikin ministeri laukaisi uudella asetuksella kieltäen kuvan käytön. Hentilä katsoo, että juhlarahakonflikti osoitti, miten kipeitä muistot vuoden 1918 tapahtumista edelleen ovat ja miten herkästi ne edelleen leimauttavat ajattelua. Pitkät varjot leijuvat yhä päällämme.

Hentilän kirja on yksi niitä merkkipaaluja, joille kansakuntamme itseymmärryksen tulisi perustua.

Sukupolvien ketju

MATTI VIRTANEN

Mikko Piispan kirja on virkistävä aikalaisdiagnoosi Suomen ja ympäröivän maailman lähihistoriasta. Sen fokuksena on 1980-luvulla syntyneen eli Y-sukupolveksi nimitetyn sukupolven tähänastinen elämäнкааri, mutta pitkin matkaa se peilautuu ja vertautuu edeltävien polvien kokemukseen. Nyt Y-polvelaiset ovat kolmekymppisiä, ja vuonna 1983 syntynyt Mikko

Piispa kuuluu polven ”etujoukkoihin”. Piispan teksti perustuu monenlaiseen tutkimuskirjallisuuteen ja myös Piispan omiin tutkimuksiin sekä henkilökohtaisiin kokemuksiin, joiden kuvaukset yltyvät kaunokirjallisiin teoihin.

Kirjan alkuluvussa Piispa tekee ansiokkaan katsauksen suomalaisen sukupolvitutkimukseen. Ilman sodankaltaisia jyrk-

---

Mikko Piispa
Yhdeksän sanaa Y-sukupolvesta
Teos, 2018

kiä avaintapahtumia on vaikea määritellä, missä sukupolvien rajat ajallisesti kulkevat. Erottelut ovat väkisin ulkopuolelta tehtyjä konstruktioita, ideaalityyppejä, joiden avulla kehitystä on mahdollista rytmittää. Tyypittelijän